

Indicators of Government Efficiency in the Thought of Islamic Revolution Leaders

Received: 2019-10-09

Accepted: 2019-12-12

Gholamreza Behrouzi lak *

Seyed Muhammad Hossein Hashemiyan **

Roqayeh Javidi ***

The purpose of the present study is to investigate the efficiency indicators of Islamic State in the intellectual system of the leaders of the Islamic Revolution of Iran and to present an applied model. The theoretical basis of the research is the statements of Imam Khomeini and Supreme Leader and the data base method (qualitative-quantitative) is used. To process the research data, we used the Max Keyuda software. The performance indicators obtained by the Islamic State show that wisdom is instrumental in shaping the effectiveness of the Islamic State and is based on the structure and mode of interaction and action of the authorities to solve the problems of the system and the people, and pursues the political system to achieve its stated goals. "Considering the Importance and Necessity of State Formation for the Implementation of Islamic Law in Society", "Paying Attention to Its Origin, Divine Legitimacy and Popular Acceptance" and "Observing the Structure and Principles and Processes" of the Indicators of

Vol 22, No. 87, Autumn 2019

* Professor, Faculty of Political Science, Baqir al-Olum University, Qom, Iran (behrouzilak@gmail.com).

** Associate Professor, Faculty of Cultural Policy Group, Baqir Al-Olum niversity, Qom, Iran (hashemi1401@gmail.com).

*** Ph.D. Student, Baqir al-Olum University, Qom, Iran (roghayeh_javidi@yahoo.com).

Government Efficiency in the Economic, Political Dimension , Cultural and social. In addition, observing the ethical and managerial characteristics of the authorities and removing or confronting the barriers to government efficiency also increase the effectiveness of the Islamic State. One of the most important effects of the government's efficiency can be the achievement of the highest Islamic goals and the establishment of justice and comprehensive development of the country.

Keywords: Imam Khomeini, Imam Khamenei, Islamic State, Government Efficiency.

شاخص‌های کارآمدی دولت در منظومه‌ی فکری رهبران انقلاب اسلامی*

تاریخ دریافت: ۹۸/۷/۱۷

تاریخ تأیید: ۹۸/۹/۲۱

غلامرضا بهروزی لک**

سیدمحمدحسین هاشمیان***

رقیه جاویدی****

هدف پژوهش حاضر، بررسی شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی در منظومه‌ی فکری رهبران انقلاب اسلامی ایران و ارائه‌ی الگوی کاربردی است. مبنای نظری پژوهش، بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری است و از روش داده‌بنیاد (از نوع کیفی-کمی) استفاده شده است. برای پردازش داده‌های پژوهش، نرم‌افزار "مکس کیودا" را به کار گرفته‌ایم. شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی به‌دست‌آمده نشان می‌دهند که خرد، مایه‌ی شکل‌گیری کارآمدی دولت اسلامی است و بر پایه‌ی ساختار و نحوه‌ی تعامل و کنش مسئولان در جهت حل مشکلات نظام و مردم استوار است و نیل نظام سیاسی به اهداف تعیین شده را دنبال می‌کند. "توجه به اهمیت و ضرورت شکل‌گیری دولت برای اجرای قانون اسلامی در جامعه"، "توجه به منشاء آن یعنی مشروعیت الهی و مقبولیت مردمی" و "رعایت ساختار و اصول و فرآیندها" از شاخص‌های کارآمدی دولت در بعد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است. مضاف بر این موارد، رعایت ویژگی‌های اخلاقی و مدیریتی مسئولان و رفع یا مقابله با موانع کارآمدی دولت نیز به افزایش کارآمدی دولت اسلامی می‌انجامد. از مهم‌ترین آثار کارآمدی دولت می‌توان به تحقق اهداف والای اسلامی و برقراری عدالت و پیشرفت همه‌جانبه‌ی کشور اشاره کرد.

* این مقاله مربوط است به همایش ملی «بیانیه گام دوم انقلاب و تمدن نوین اسلامی» که در دفتر تبلیغات اسلامی در بهمن ۱۳۹۸ برگزار خواهد شد.

** استاد، گروه علوم سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران (behrouzilak@gmail.com).

*** دانشیار، گروه سیاست‌گذاری فرهنگی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران (hashemi1401@gmail.com).

**** دانشجوی دکتری، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران (نویسنده‌ی مسئول) (roghayeh_javidi@yahoo.com).

کلیدواژه‌ها: امام خمینی، آیت الله خامنه‌ای، دولت اسلامی، کارآمدی دولت.

مقدمه

موضوع دولت و کارآمدی آن، یکی از مفاهیم مهم و بنیادین علم سیاست است؛ چراکه مهم‌ترین مسأله‌ی جامعه و دولت، کارآمدی است. جوامع مختلف برای پیشرفت و توسعه‌ی همه‌جانبه‌ی خود در سطوح داخلی و خارجی، به دولتی کارآمد نیاز دارند تا بتوانند نقش رهبری و راهبری فرآیند پیشرفت و تعالی آن جامعه را برعهده بگیرند. ناکارآمدی دولت‌ها حتی در برخی از عرصه‌ها، سبب عدم توسعه کشور است. اگر دولت‌ها در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و ... به گونه‌های مختلفی عمل کنند و سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های آن‌ها در یک جهت و غایت واحدی نباشد، سبب تداخل و گاه تنش‌هایی در سطوح مختلف می‌شود و روند توسعه‌ی کشور را با اختلال مواجه می‌کند. هم‌چنین کارآمدی یک دولت، ضامن بقا و حیات آن جامعه خواهد بود؛ یعنی اگر دولتی کارآمد نباشد، با بحران کارآمدی و در نهایت، با بحران مشروعیت مواجه می‌شود و هویت و موجودیت نظام سیاسی و اجتماعی در معرض تهدید و نابودی قرار می‌گیرد.

از یک طرف، مقام معظم رهبری به‌عنوان رهبر، اندیشمند و متفکر انقلاب اسلامی، یک فرآیند پنج‌مرحله‌ای از پیشرفت را برای تحقق اهداف انقلاب اسلامی ترسیم نموده‌اند؛ "دولت اسلامی" سومین حلقه‌ی این زنجیره‌ی منطقی است و پس از پیروزی انقلاب و شکل‌گیری نظام سیاسی اسلامی، بنیان نهاده می‌شود تا زمینه‌ساز جامعه‌ی اسلامی و تمدن نوین اسلامی باشد. ایشان در این باره می‌فرماید: «ما یک انقلاب اسلامی داشتیم، بعد نظام اسلامی تشکیل دادیم؛ مرحله بعد تشکیل دولت اسلامی است. مرحله بعد تشکیل کشور (جامعه) اسلامی است و مرحله بعد تشکیل تمدن بین‌الملل اسلامی است» (بیانات رهبری، ۱۳۸۳/۰۳/۰۶). آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۸۴/۰۵/۲۸) در یک بیان مبسوط می‌فرمایند:

در درجه‌ی اول ما یک حرکت انقلابی لازم داشتیم؛ برای این که بنای ضایع و پوسیده و کج و بدبنیان رژیم‌های استبدادی را از بین ببریم. این کار را ملت با کمال قدرت و با موفقیت کامل انجام داد. بعد از آن که این حرکت عظیم را ملت عزیز ما انجام داد، حرکت بعدی این بود که یک نظام اسلامی - یعنی ترتیب اداره‌ی کشور، همان طوری که اسلام گفته است - در این کشور به‌وجود بیاورید. این کار را هم ملت ما با موفقیت انجام داد... برای این که آن

مقصود - یعنی کشور اسلامی - به طور کامل محقق شود، احتیاج است که دستگاه حاکم‌های کشور در عمل خود، در سازماندهی خود و در چگونگی رفتار خود، به طور کامل اسلامی عمل کند؛ که من چند سال قبل عرض کردم که مرحله‌ی بعد از نظام اسلامی، دولت اسلامی است... دولت اسلامی است که کشور اسلامی به وجود می‌آورد. وقتی کشور اسلامی پدید آمد، تمدن اسلامی به وجود خواهد آمد؛ آن وقت فرهنگ اسلامی فضای عمومی بشریت را فرا خواهد گرفت.

به نظر آیت‌الله خامنه‌ای، بدون تشکیل دولت اسلامی که حلقه‌ی وصل انقلاب و نظام اسلامی به جامعه‌ی اسلامی است، تصور تحقق تمدن اسلامی محال است.

شکل شماره ۱: زنجیره تمدن سازی اسلامی

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانیه‌ی راهبردی "گام دوم انقلاب" (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) که به مناسبت چهلمین سال پیروزی انقلاب اسلامی ارائه فرمودند، سند راه و چشم‌انداز آینده‌ی حرکت انقلاب را ترسیم نموده و می‌فرمایند:

انقلاب پُرشکوه ملت ایران که بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک چله‌ی پُرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده و در برابر همه‌ی وسوسه‌هایی که غیر قابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده و اینک وارد دومین مرحله خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است.

ایشان با اشاره به گام‌هایی که باید برداشته شود، به هفت عرصه متذکر می‌شوند که در واقع، هفت پایه‌ی اصلی جامعه‌سازی و تمدن‌سازی اسلامی است. این هفت عرصه عبارت‌اند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، و سبک زندگی (همان)؛ هیچ‌یک از این عرصه‌ها بدون داشتن دولت بالنده و کارآمد اسلامی، که راهبری و رهبری جامعه را برعهده داشته باشد، محقق نخواهد شد. از این رو، پژوهش حاضر با توجه به اهمیت و

ضرورت جایگاه دولت اسلامی و کارآمدی آن در تحقق گام دوم انقلاب، درصدد بررسی، تبیین و تحلیل شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی از نظرگاه دو متفکر انقلاب اسلامی - امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای - است تا در جهت کمک به تحقق گام دوم انقلاب و تنظیم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، به‌عنوان الگوی راهبردی و سند بالادستی برای همه اسناد برنامه‌ای و چشم‌اندازی کشور - قدم مؤثری بردارد.

۱. تعریف مفاهیم

۱,۱. دولت، دولت اسلامی

"دولت" از لحاظ لغوی در زبان فارسی به معانی متعددی آمده است: «ثروت و مال»، «سعادت و طالع»، «جاه و مکتب»، «مدد و کمک»، «مال اکتسابی و موروثی» و نیز «حکومت، سلطنت، هیئت وزیران» (دهخدا، ۱۳۷۷ و معین، ۱۳۸۶). دولت در زبان لاتین با واژه‌ی "state" شناخته می‌شود که از ریشه‌ی لاتینی stare، به‌معنای ایستادن و از کلمه‌ی انگلیسی status، به‌معنای وضع مستقر و پابرجا مشتق شده است (وینسنت، ۱۳۷۱، ص. ۳۵). اندیشمندان برای این واژه، تعاریف بسیاری ارائه نموده‌اند. تعریف برگزیده‌ی ما تعریف داریوش آشوری (۱۳۷۳) است که دولت را "ساخت قدرتی" می‌داند که «در سرزمینی معین بر مردمانی معین تسلط پایدار دارد؛ و از نظر داخلی، نگهبان نظم به‌شمار می‌آید و از نظر خارجی، پاسدار تمامیت سرزمین و منافع ملت و یکایک شهروندان خویش به‌شمار می‌آید. این ساخت قدرت به‌صورت نهادها و سازمان‌های اداری، سیاسی، قضایی و نظامی فعلیت می‌یابد» (ص. ۱۶۲).

بنابراین، دولت همان حکومت است، نه قوه‌ی مجریه. تعریفی که در این تحقیق به آن استناد می‌شود، همین تعریف عام سیاسی است. هم‌چنین مراد از دولت اسلامی، دولتی دینی است که ارزش‌ها و اصول خود را از دین اسلام می‌گیرد و در امورات خود پایبند به اصول اسلامی است. البته دینی بودن دولت اسلامی، هرگز به‌معنای ایدئولوژیک بودن آن نیست؛ زیرا هرچند که دولت‌های دینی نیز همانند دولت‌های غیردینی ممکن است در شرایط زمانی و مکانی ویژه‌ای گرایش‌های ایدئولوژیک نشان دهند، اما اصولاً مقوله‌ی دین بسیار گسترده‌تر و فراگیرتر از ایدئولوژی‌هاست (رک. فیرحی، ۱۳۸۰، ص ۱۳۹-۱۶۴).

۱,۲. کارآمدی

کارآمدی دارای تعاریف و کاربردهای متعددی، به‌ویژه در سه حوزه‌ی اقتصاد، مدیریت و سیاست است. این واژه در لغت به‌معنای «در خور بودن، به‌کار آمدن، مفیدبودن،

خدمت کردن» (دهخدا، ۱۳۷۷، ص. ۱۱۷) و «تأثیر، سودمندی، اثربخشی، کارایی و فایده» (جعفری، ۱۳۷۷، ص. ۹۷) است؛ کلمه‌ی کارآمد نیز به معنای «کارآموده، شایسته، کامل و سودمند» (عمید، ۱۳۹۰، ص. ۸۰۷) و «کاردانی، کارآموزگی، شایستگی و آنچه که سودمند باشد» (معین، ۱۳۸۶، ص. ۲۷۹۷) به کار رفته است.

در زبان انگلیسی کارآمدی معادل واژه‌ی «Effectiveness» است که با کلماتی مانند کارایی، کارآمدی، تأثیر، تأثیرگذاری، اثربخشی مترادف می‌باشد (حق‌شناس، ۱۳۷۹، ج ۱، ص. ۴۷۷). هم‌چنین واژه‌های «Effect» به معنای اثر، تأثیر و نتیجه و «Efficiency» به معنای لایق، با کفایت و کارآمد و «Effective» به معنای مؤثر، کارآمد و ثمربخش مورد استفاده است (فرهنگ لغت آکسفورد، ۲۰۰۰، ص. ۱۰۷). البته مفهوم کارآمدی با مفاهیم بهره‌وری، کارایی و اثربخشی نیز رابطه‌ی تنگاتنگی دارد (رک. دراکر^۱، ۱۹۶۳، صص. ۵۸-۶۵ و پریچارد^۲، ص. ۱۹۹۵).

کارآمدی در فرهنگ علوم سیاسی به «اثربخشی، تأثیر، توانایی نفوذ، کفایت، قابلیت و لیاقت» (آقابخشی، ۱۳۷۹، ص. ۴۴۶) و نیز «موفقیت در تحقق اهداف با توجه به امکانات و موانع» (فتحعلی، ۱۳۸۲، ص. ۷) معنا شده است. گاهی کارآمدی با کارایی مترادف گرفته می‌شود؛ یعنی: «قابلیت و توانایی رسیدن به هدف‌های تعیین شده و مشخص» (آقابخشی، ۱۳۷۹، ص. ۴۴۶).

کارآمدی را می‌توان بیان‌گر قابلیت و توانایی یک نظام سیاسی- اجتماعی در رسیدن به اهداف تعیین شده و حل مشکلات جامعه دانست. بنابراین، کارآمدی در خصوص دولت‌ها و حکومت‌ها، بیان‌گر قابلیت و توانایی اداره‌ی هر کشور توسط مدیران و کارگزاران شایسته‌ی آن است که ایفای بهینه‌ی کارویژه‌های دولت، تحقق اهداف و دستیابی به پیشرفت و موفقیت و کسب حداکثر رضایتمندی مردم را به دنبال دارد (رک. اخوان کاظمی، ۱۳۸۶). در مجموع کارآمدی عبارت است از: «کارایی و موفقیت در تحقق اهداف با توجه به امکانات و موانع». طبق این تعریف کارآمدی بر اساس رابطه‌ی تحقق اهداف با توجه به امکانات و موانع و تأثیر در موفقیت و پیشرفت سنجیده می‌شود.

نظریات مختلفی پیرامون کارآمدی مطرح شده‌اند که به‌طور کلی می‌توان چهار گفتمان

1. Druker.
2. Pritchard.

را معرفی کرد:

الف. گفتمان دولت‌محور

ودرو ویلسون^۱ این نظریه را مطرح کرد که اثربخشی یا کارآمدی دولت به دست نمی‌آید، مگر این که میان سیاست و مدیریت تفکیک و انشقاق ایجاد کنیم تا مدیریت دولت در فراز و نشیب‌های قدرت و ایدئولوژی قرار نگیرد. نتیجه‌ی این کار آن خواهد بود که دولت به دانشی غیر سیاسی به نام مدیریت دولتی نیاز دارد؛ یعنی اگر اداره‌ی عمومی یا مردمی با تعیین سیاست‌ها از طریق علم سیاست، و اجرای سیاست از طریق مدیریت یا اداره‌ی غیر سیاسی صورت بگیرد، شاهد کارآمدی دولت‌ها خواهیم بود (ر.ک. ویلسون، ۱۸۸۷).

ب. گفتمان بازارمحور

از دیدگاه فردریش فون هایک^۲ مسأله‌ی محوری اقتصاد برخلاف تصور اکثر اقتصاددانان، مسأله‌ی تخصیص منابع کمیاب نیست، بلکه مسأله‌ی اساسی تری به اسم ایجاد هماهنگی است؛ اقتصادهای متکثر و پراکنده کل اقتصاد یا نظام اقتصادی جامعه را می‌سازند. بنابراین، اقتصاد یک نظام واحد و یک‌دست نیست؛ بلکه متشکل از اجزا و مؤلفه‌هایی کمابیش متغیر و متنوع است؛ لذا هدف اصلی اقتصاد باید ایجاد هماهنگی بین اجزای کوچک‌تر اقتصادی باشد (ر.ک. هایک، ۱۹۴۴). نظریات هایک باعث شکل‌گیری یک الگوی توانمند و کارآمد در انتخاب فردی به جای تصمیم‌گیری دولتی و نظم درونی شد.

ج. گفتمان حوزه‌ی عمومی

یورگن هابرماس^۳ با نقد مفهوم شیء‌گشتگی در جامعه‌ی مدرن و عقل ابزاری، مفهوم عقلانیت ارتباطی و حوزه‌ی عمومی را ارائه کرد. به نظر وی، زمانی جامعه و دولتی کارآمد است که حوزه‌ی عمومی در آن بیش‌تر گسترش یافته و قدرتش بیش‌تر شده باشد؛ زیرا زمینه‌ی عقلانی‌شدن دولت و سیاست بیش‌تر گسترش می‌یابد و فقط در حوزه‌ی عمومی جامعه می‌توان اهداف و خواست‌های معقول را تعیین نموده و دولت و سیاست را عقلانی

1. W. Wilson.
2. F.A, Hayek.
3. J. Habermas.

کرد. این امر از طریق کنش ارتباطی و توانایی‌های ارتباطی و کلامی لازم برای ایجاد جهانی عقلانی تحقق می‌یابد (ر.ک. هابرماس، ۱۹۶۴ و ۲۰۰۵).

د. گفتمان اسلامی مشروعیت و مقبولیت

بر اساس آموزه‌های دین مقدس اسلام، عقل به تنهایی نمی‌تواند ابزار شناخت و معرفت باشد؛ لذا خدای متعال، شریعت را از طریق پیامبران برای مردم ارسال نمود تا بر اساس آن، مردم برنامه‌ی زندگی عمومی و خصوصی خود را تنظیم کنند. از نظر اسلام، کارآمدی دولت‌ها زمانی تحقق می‌یابد که بر اساس شریعت اسلام و مقبولیت مردمی روی کارآمده باشند و با در نظر داشتن شریعت و مصلحت عمومی و مردم، به وظایف خود عمل کنند و به اهدافش دست یابند (مصباح یزدی، ۱۳۸۷، صص. ۲۷-۴۴).

۱,۳. شاخص و الگوی SMART

شاخص در لغت به معنای «برآمده از هر چیزی و مرتفع و تیری که از بالای نشان درگذرد» است و با واژه‌های «شاخصه، علامت، نما، مشخص، معلوم، برجسته، ممتاز، مهم، پایه و ماخذ» مترادف می‌باشد (دهخدا، ۱۳۷۷). این کلمه در اصطلاح به معنای یک نقطه‌ی خاص و مهم در سیستم که تغییرات نسبی آن در فواصل زمانی یا مکانی مختلف بررسی می‌شود؛ یا ابزاری که کیفیت اجرا یا میزان تحقق هدف را نشان می‌دهد. در واقع، شاخص، خودش هدف نیست؛ بلکه نشان‌گر تحقق هدف است و چگونگی وضعیت را نشان می‌دهد.

شاخص به دو نوع "پایه‌ای" و "ترکیبی" تفکیک می‌شود. "شاخص پایه"، به شاخصی اطلاق می‌شود که مستقیماً از داده‌ها استخراج شده و به دست می‌آید. می‌توان گفت که شاخص معادل سنجه است. این شاخص بیش‌تر ماهیت تخصصی و سازمانی دارد و یک هدف و مقصد یا موضوع خاص را اندازه‌گیری کرده و نشان می‌دهد. "شاخص ترکیبی"، به شاخصی اطلاق می‌شود که از حاصل ترکیب تعدادی از شاخص‌ها به دست می‌آید و بیش‌تر ماهیت ملی دارند و همه‌سونگر یا حداقل چندجانبه‌نگر هستند؛ با آن‌ها می‌توان اهداف کلان و استراتژیک را تبیین کرد.

شاخص از لحاظ شکلی و موضوعات به دو دسته تقسیم می‌شود: الف. کیفی: وجود و عدم (بودن یا نبودن / داشتن یا نداشتن) و یا رتبه‌ای (کم، متوسط، زیاد / ضعیف، متوسط، قوی)؛ ب. کمی: تعداد، درصد، نسبت، میزان.

الگو و مدلی که برای هدف‌گذاری و شاخص‌گذاری مد نظر قرار می‌گیرد، الگوی

اسمارت (SMART) یعنی هوشمندانه است. این مدل توسط "ادوین لوک" اولین بار در سال ۱۹۶۸ ارائه شد. وی به بررسی تأثیر هدف‌گذاری در نتیجه‌گیری و عملکرد سازمان‌ها پرداخت (ر.ک. لوک، ۱۹۶۸، صص. ۸۹-۱۵۸). اگرچه معیارهای اسمارت با مفهوم "مدیریت توسط اهداف" توسط پیتر دراگر مطرح شد، اما اولین کاربرد شناخته‌شده از معیارها و مؤلفه‌های اسمارت برای راحت‌تر شدن هدف‌گذاری و سنجیدن آن‌ها، توسط "جرج تی دوران" در سال ۱۹۸۱ ارائه گردید که عبارت‌اند از:

۱. مشخص یا خاص: هدف باید کاملاً خاص و منحصر به فرد باشد؛
۲. قابل اندازه‌گیری: هدف باید قابل لمس و دارای کمیت باشد تا در طول مسیر بتوان میزان رشد و پیشرفت را نسبت به هدف ارزیابی و محاسبه کرد؛
۳. قابل دستیابی: هدف باید با واقع‌بینی انتخاب شود تا قابل تحقق باشد؛
۴. مرتبط و در ارتباط بودن یا نتیجه‌محور: هدف باید با ارزش‌ها مرتبط باشد؛
۵. زمان‌دار بودن: برای اهداف باید زمان کوتاه‌مدت، میان‌مدت یا بلندمدت تعیین شود (دوران، ۱۹۸۱، صص. ۳۵-۳۶).

وی تأکید می‌کند که این معیارها بیان‌گر این نیست که تمام اهداف در همه‌ی سطوح باید قابل اندازه‌گیری باشند؛ زیرا در برخی شرایط این واقع‌گرایانه نیست که سعی کنیم هدفی را اندازه‌گیری کنیم، بلکه آن‌چه واقعاً مهم است، ترکیبی از هدف و مسیری است که برای رسیدن به آن باید طی شود (همان، ص. ۳۶).

در این مقاله، شاخص کیفی ترکیبی از نوع وجود و عدم، جهت‌ارائه‌ی مباحث استفاده شده و سعی شده است بر مبنای الگوی اسمارت، اهداف و شاخص‌ها سنجه‌گذاری شوند. هرچند در مباحث کیفی نمی‌توان معیارهای قابل اندازه‌گیری و تعیین زمان را به‌صورت دقیق تعیین کرد، اما سه معیار دیگر، به‌ویژه "معیار مرتبط‌بودن با ارزش‌ها"، یک مؤلفه‌ی مهم در شاخص‌گذاری در نظر گرفته شده است.

۲. مسأله‌ی پژوهش

پرسش اصلی این پژوهش، شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی در منظومه‌ی فکری رهبران انقلاب است. وقتی بعد از گذشت چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی وضعیت کشور را از لحاظ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و ... ارزیابی می‌کنیم، در برخی موارد شرایط را رضایت‌بخش نمی‌یابیم؛ به‌این ترتیب پرسش از مسأله‌ی کارآمدی دولت مطرح می‌شود.

از یک طرف، شرایط پیچیده‌ی جهانی اقتضانات خاص خود را دارد و لازم است کارآمدی دولت، متناسب با آن‌ها سنجیده شود و بر اساس آرا و اندیشه‌های رهبران نظام جمهوری اسلامی بازسازی شود. مقام معظم رهبری (۱۳۸۴/۵/۲۸) در ترسیم فرایند پنج‌گانه‌ی تحقق اهداف انقلاب اسلامی، دولت اسلامی را زنجیره‌ی سوم این حرکت می‌داند. ایشان وقتی به تشکیل دولت اسلامی می‌رسند، می‌فرمایند:

مرحله‌ی بعد از نظام اسلامی، "دولت اسلامی" است؛ در این راه هم حرکت کردیم. مسئولان مؤمنی، وزرای خوبی، نمایندگان خوبی، رؤسای جمهور باایمانی، یکی پس از دیگری امور کشور را برعهده گرفتند؛ اما دولت اسلامی‌ای که بتواند مقاصدی را که ملت ایران و انقلاب عظیم آن‌ها داشت، تامین کند، دولتی است که در آن رشوه نباشد، فساد اداری نباشد، ویژه‌خواری نباشد، کم‌کاری نباشد، بی‌اعتنایی به مردم نباشد، میل به اشرافی‌گری نباشد، حیف و میل بیت‌المال نباشد، و دیگر چیزهایی که در یک دولت اسلامی لازم است. (۱۳۸۴/۰۵/۲۸)

ایشان بر این باورند که دولت اسلامی تشکیل شده است، اما به آن اندازه کارآمد نیست که بتواند اهداف انقلاب اسلامی را محقق کند. حال این پرسش مطرح می‌شود که شاخص‌ها، ابعاد و معیارهای دولت اسلامی چیست؟ دولت چه مؤلفه‌هایی باید داشته باشد تا اسلامی شود و بتواند حلقه‌ی وصلی برای تحقق جامعه و تمدن اسلامی باشد؟ از طرف دیگر، لازم است برای پیشرفت کشور، الگویی اسلامی - ایرانی ترسیم شود تا سند راهبردی و بالادستی برای همه‌ی اسناد برنامه‌ای و چشم‌اندازی کشور باشد؛ مسأله‌ای که اکنون بیش‌تر نظریه‌پردازان دغدغه‌ی طرح زوایای مختلف آن را دارند. این الگو بنابر ترسیم و تاکید مقام معظم رهبری، شامل چهار عرصه‌ی "فکر، علم، زندگی و معنویت" است. این مقاله در تلاش است با ارائه‌ی الگویی از شاخص‌های کارآمدی دولت، در عرصه‌ی علم و فکر به‌طور مستقیم، و در عرصه‌ی زندگی و معنویت به‌صورت غیرمستقیم مؤثر باشد و این خلأ و نیاز نظری و اندیشه‌ای را تا حدودی برطرف نماید.

۳. چارچوب نظری

این مقاله به‌دنبال ارائه‌ی شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی و ترسیم الگویی از آن است. از آنجایی که مبنای نظری و زمینه‌ای پژوهش و تحلیل، بیانات رهبران انقلاب است، از روش داده‌بنیاد که از نوع کیفی-کمی و تحلیلی است، استفاده خواهیم کرد. برای گردآوری اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای - اسنادی و مراجعه به کتب و نیز استفاده از

نرم افزارهای آثار امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای استفاده کرده، و برای طبقه‌بندی اطلاعات، از نرم‌افزار مکس کیودا بهره گرفته‌ایم.

"گردند تئوری"^۱ در زبان فارسی معادل "نظریه‌ی داده‌بنیاد"، "نظریه‌ی مبتنی‌بر داده‌ها"، "نظریه‌ی مفهوم‌سازی بنیادی"، "نظریه‌ی زمینه‌ای"، "نظریه‌ی میدانی" و "نظریه‌ی مبنایی" به کار رفته است. این روش ناظر به نوعی روش نظریه‌سازی و مبتنی‌بر داده‌هایی است که از زمینه‌های خاص در پژوهش به دست می‌آید (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶، ص. ۷۴). نظریه‌ی داده‌بنیاد، یکی از روش‌های پژوهش کیفی است که بر مبنای کدگذاری باز، محوری و گزینشی و نیز ارتباط برقرار کردن بین داده‌ها، مفاهیم، مقوله‌ها و ابعاد، پارادایم و ماتریس داده‌ها را شکل می‌دهد و در نهایت، نظریه‌ی پژوهش را می‌سازد.

نظریه‌ی داده‌بنیاد توسط دو جامعه‌شناس آمریکایی به نام‌های بارنی گلیزر^۲ و آنسلم استراوس^۳ با هدف نظم‌دهی به تحقیقات کیفی و ایجاد نظریه از طریق داده‌های نظام‌مند به جامعه‌ی علمی معرفی شد. کرسول (۲۰۱۲، ص. ۳۹۶) در تعریف این نظریه می‌گوید: «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، روشی نظام‌مند و کیفی برای تولید نظریه‌ای است که یک فرآیند، کنش یا برهم‌کنش را درباره‌ی یک موضوع خرد واقعی در سطح مفهومی کلی تشریح کند». در این روش، پژوهش‌گر کار را در عرصه‌ی واقعیت آغاز می‌کند و می‌گذارد تا نظریه یا الگو از درون داده‌هایی که گرد هم می‌آورد، پدیدار شود. خلاقیت پژوهش‌گر نیز از مصالح اصلی آن است و تحلیل در آن به معنای تقابل میان ذهن پژوهشگر و داده‌ها است؛ لذا بین داده و نظریه رابطه‌ی دوسویه وجود دارد (استراوس و کرین، ۱۳۹۱، ص. ۳۴). در این روش، تولید نظریه یا ارائه الگو بر مبنای استقرا و قیاس صورت می‌گیرد؛ الگویی مفهومی - نظری ترسیم می‌شود که از رابطه‌ی توصیفی و تبیینی بین داده‌های جمع‌آوری شده و برقراری نظم مفهومی بین آن‌ها و صورت‌بندی‌شان در قالب مفاهیم، مقولات و ابعاد، در نهایت در یک طرح منطقی نظام‌دار ارائه می‌شود.

مارتین^۴ و ترنر^۵ (۱۹۸۶، ص. ۱۴۱) در این باره می‌گویند: «نظریه‌ی داده‌بنیاد یک

1. Grounded theory.
2. Barney, G. Glaser.
3. Anselm, L. Strauss.
4. Patricia, Y. Martin.
5. Barry, A. Turner.

روش‌شناسی استقرایی کشف نظریه است که به پژوهش‌گر کمک می‌کند بر اساس مشاهدات تجربی از داده‌ها، گزارشی نظری از خصوصیات عمومی، یک مسأله را بپرواند. اهمیت روش‌شناسی زمینه‌ای در آن است که به تحلیل‌گر آگاهی و بصیرت را می‌دهد که بداند با پژوهش خود به کجا می‌خواهد برود. در این روش اطلاعات گردآوری شده به مجموعه‌ای از کدها، کدها به مقولات و مقولات به تئوری تبدیل می‌شوند (دانایی فر؛ الوانی و آذر، ۱۳۸۶، ص ۸). یعنی ابتدا داده‌های مرتبط با موضوع گردآوری می‌شوند؛ وقتی داده‌ها به نقطه‌ی اشباع رسید، در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی یا گزینشی صورت می‌گیرد و تا در نهایت پژوهش‌گر به سه عنصر اساسی "مفاهیم"، "مقولات" و "قضایا" دست یابد (ر.ک. لی، ۲۰۰۱ و استراوس و کرین، ۱۹۹۸).

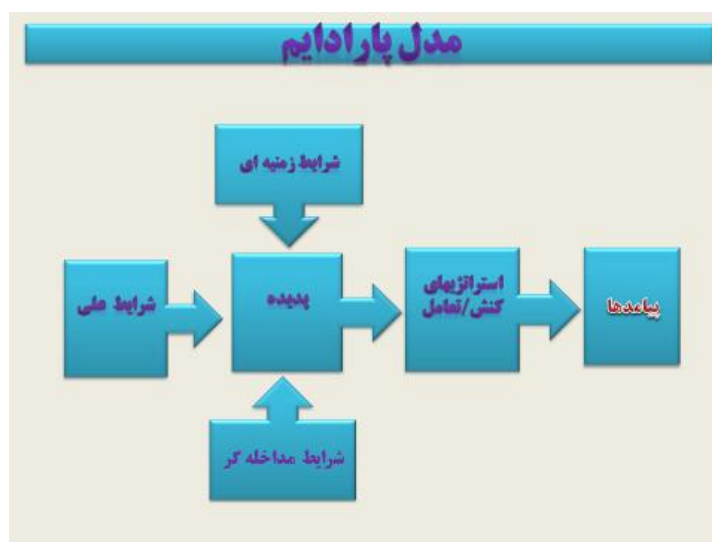
شکل شماره ۲: فرآیند کدگذاری داده‌ها

در گام بعد، یافته‌ها در فرآیندی که زنجیره‌ی پیشرونده‌ی عمل / تعامل است، قرار داده می‌شوند تا با کشف ویژگی‌ها، زمینه‌ها، بسترها، موقعیت‌ها، استراتژی‌ها، موانع و پیامدها و آثار، پارادایم نظریه ساخته شود. آنچه مهم است، هم‌سویی عمل / تعامل‌ها با شرایط، چگونگی تغییر آن‌ها از یک مرحله به مرحله‌ی بعد و چگونگی بازخورد نتایج یک مجموعه از عمل / تعامل‌ها در زمینه‌ی آن است تا به بخشی از شرایط مؤثر در مجموعه‌ی عمل / تعامل‌های بعدی تبدیل شود. درواقع، می‌توان گفت که نظریه یا ترسیم الگو و مدل بدون فرآیند، یک بخش حیاتی از داستان را از دست می‌دهد و آن، چگونگی شکل‌گیری و

تحمل عمل / تعامل است (ر.ک. استراوس و کربین، ۱۹۹۸، صص. ۱۸۳-۲۰۰).
در نهایت، الگو یا ماتریس شرطی / پیامدی ترسیم خواهد شد که ابزاری برای تحلیل است و فکر را در خصوص روابط میان شرایط / پیامدهای کلان و خرد با یکدیگر و با فرآیند برمی‌انگیزاند. در واقع، کار الگو یا ماتریس، تعیین محل یک پدیده در یک بستر یا زمینه به معنای تشریح منظم، منطقی و به هم پیوسته‌ای است که متضمن تعیین ماهیت روابط بین رویدادهای مهم و پدیده‌هاست. مزیت ترسیم الگو آن است که با حفظ تصویر ماتریس در ذهن به هنگام تحلیل داده‌ها، حتی تحلیل‌گر تازه کار هم می‌تواند برخی از پیچیدگی‌ها و غنای پژوهش را از درون داده دریابد (ر.ک. همان، صص. ۲۰۱-۲۱۸).
به همین دلیل، در این روش بین داده‌ها و نظریه، رابطه‌ای دو سویه وجود دارد؛ یعنی هم پژوهش‌گر به عنوان کنش‌گر فعال و هم داده‌ها به عنوان کنش‌های معنادار، در ساخت نظریه یا الگو حضور دارند.

شکل شماره ۳: مدل ساخت الگو یا نظریه در روش داده‌بنیاد

نظریه مجموعه به هم پیوسته از سازه‌ها، مفاهیم، تعاریف و گزاره‌هاست که به منظور تبیین و پیش بینی پدیده‌ها از طریق تشخیص روابط بین متغیرها، دیدگاه نظام یافته‌ای از روابط پدیده‌ها را ارائه می‌کند.

۴. یافته‌های پژوهش

در مرحله‌ی نخست، از مجموعه‌ی صحیفه‌ی امام خمینی، نرم‌افزار "به‌سوی نور" و سایت

مقام معظم رهبری کمک گرفته شد تا از همه‌ی سخنان آنان، برای دست‌یافتن به دیدگاه‌شان پیرامون کارآمدی دولت بهره گرفته شود. این بیانات شامل سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و پیام‌ها، متن اصلی پژوهش برای استخراج مفاهیم و مقولات به‌شمار می‌آمدند. با استفاده از تکنیک تلخیص در تحلیل محتوا، ابتدا مطالب مرتبط با موضوع با جست‌وجوی کلیدواژه‌های تحقیق، مانند: «کارآمدی»، «دولت» و «کارآمدی دولت» در بیانات شناسایی شده و نمونه‌گیری نظری^۱ انجام شد و یک فایل ۵۰۰ صفحه‌ای از بیانات تهیه گردید. گستره‌ی زمانی بیانات امام خمینی از سال ۱۳۲۳ تا ۱۳۶۸ و بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۹۸ بوده است.

راهنمای نمونه‌گیری نظری، مباحث نظری موجود، اطلاعات نویسنده و مقایسه‌هایی بود که در خلال تجزیه و تحلیل مفاد سخنان این دو اندیشمند اسلامی بروز می‌یافت و باعث کشف مقوله‌های مناسب، خصوصیات و ابعاد آن‌ها می‌شد. نمونه‌گیری نظری پژوهش تا رسیدن مقوله‌ها به اشباع نظری^۲ ادامه یافت. اعتبار و پایایی این پژوهش با معیار اشباع نظری و تکرار مقولات سنجیده شد؛ به این معنا که تحقیق در فرآیند کدگذاری باز، به مرحله‌ای رسید که کدها تکرار می‌شد و برای پژوهش‌گر یقین حاصل شد که اشباع نظری در داده‌یابی رخ داده است.

سپس جهت تجزیه‌ی مطالب، کدگذاری محتواها و آماده‌کردن متن برای تحلیل و دست‌یابی به الگو، از نرم‌افزار MAXQDA بهره گرفتیم. با کدگذاری باز، به ۲۶۳ مفهوم که با تعداد فراوانی و تکرار ۱۲۳۰ مفهوم می‌شد، دست پیدا کردیم که طی فرآیند رفت و برگشتی داده‌ها، مجموعه‌ی این داده‌های کیفی اولیه، ۳۳ مقوله‌ی فرعی و سپس ۱۲ مقوله‌ی اصلی را از طریق تأمل کردن درباره‌ی داده‌ها، مقایسه موارد، ویژگی‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌ها و نیز برمبنای اطلاعات و ابتکار نویسنده ساختار داد تا بعد کارآمدی دولت صورت‌بندی شود. سپس با بهره‌گیری از نتایج به‌دست‌آمده، الگویی از شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی ساخته شد و شرایط، مؤلفه‌ها، استراتژی‌ها، زمینه‌ها، موانع و نتایج

۱. نمونه‌گیری نظری، نوعی نمونه‌گیری هدفمند است و پژوهش‌گر را در تولید یا کشف نظریه یا مفاهیمی که ارتباط نظری آن‌ها با نظریه در حال تکوین به اثبات رسیده، یاری می‌کند.

۲. اشباع نظری، مرحله‌ای است که داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید نمی‌آید، مقوله گستره‌ی مناسبی می‌یابد و روابط بین مقوله‌ها برقرار و تایید می‌شود.

و پیامدهای الگو ترسیم گردید.

شکل شماره ۴: مقولات اصلی شبکه مضامین کارآمدی دولت

قابل ذکر است که تحقیق حاضر با استفاده از روش مذکور و با وجود گستردگی مفاهیم و دشواری‌های سامان دادن آن‌ها، باعث شد تا نظرات محقق در حداقل اندازه‌ی ممکن در نتایج و یافته‌ها تأثیرگذار باشد. هم‌چنین برای اطمینان روایی پژوهش و دقیق بودن یافته‌ها، اقدامات ذیل نیز انجام شد:

الف. تطبیق با خطوط کلی اندیشه و منظومه‌ی فکری امام و رهبری؛

ب. مشورت گرفتن از اساتید در کدگذاری‌ها و نیز تحلیل و تفسیر داده‌ها.

در جدول زیر، مقولات اصلی و فرعی پژوهش به همراه تعداد مفاهیم و فراوانی آن‌ها

آمده است:

جدول شماره ۱: نمایی از مقولات اصلی و فرعی و مفاهیم پایه و فراوانی آنها

ردیف	مقولات اصلی	شمارش مقولات فرعی	مقولات فرعی	تعداد مفاهیم پایه	فراوانی مفاهیم	فراوانی کل مفاهیم پایه
۱	چیستی دولت کارآمد اسلامی	۱	تعریف دولت اسلامی	۹	۱۷	۶۵
		۲	ویژگی‌های دولت اسلامی	۱۱	۲۵	
		۳	سیاست‌های کلان دولت اسلامی	۴	۱۸	
		۴	ساختار هندسی دولت اسلامی	۴	۵	
۲	سرمنشأ دولت کارآمد اسلامی	۵	الهی‌بودن مشروعیت دولت اسلامی	۱۴	۲۲	۴۰
		۶	مردمی‌بودن مقبولیت دولت اسلامی	۸	۱۸	
۳	اهمیت و ضرورت تشکیل دولت کارآمد اسلامی	۷	اجرای قانون اسلام در بطن جامعه و حکومت	۴	۸	۱۹
		۸	رهایی از ظلم و استبداد و استعمار	۳	۷	
		۹	تأمین امنیت، رفاه عمومی، پیشرفت و برقراری عدالت	۳	۴	
۴	اهداف و غایات دولت کارآمد اسلامی	۱۰	اهداف کلان دولت کارآمد اسلامی	۴	۳۷	۸۴
		۱۱	اهداف خرد دولت کارآمد اسلامی	۶	۴۷	
۵	شاخص‌های کارآمدی اقتصادی دولت	۱۲	شاخص‌های کلان کارآمدی اقتصادی	۱۸	۹۵	۳۳۰
		۱۳	شاخص‌های خرد کارآمدی اقتصادی	۹	۴۱	
		۱۴	موانع اقتصاد کارآمد	۷	۱۵	
		۱۵	راهبردهای دستیابی به اقتصاد کارآمد	۱۷	۱۶۹	

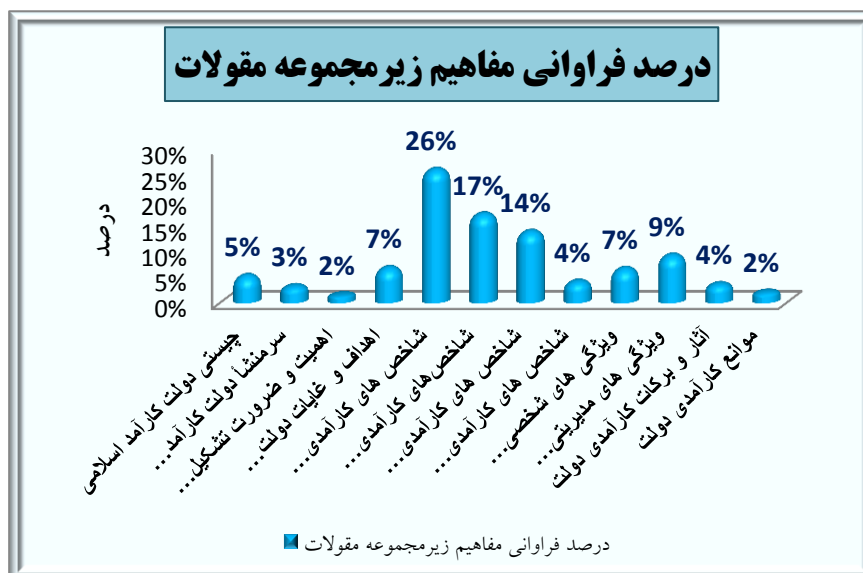

ردیف	مقولات اصلی	شمارش مقولات فرعی	مقولات فرعی	تعداد مفاهیم پایه	فراوانی مفاهیم	فراوانی کل مفاهیم پایه
۶	شاخص‌های کارآمدی سیاسی دولت	۱۶	شاخص‌های سیاست داخلی کارآمد	۱۳	۶۱	۲۱۳
		۱۷	شاخص‌های سیاست خارجی کارآمد	۱۲	۶۴	
		۱۸	راهبردهای دستیابی به سیاست کارآمد	۲	۸۹	
۷	شاخص‌های کارآمدی اجتماعی دولت	۱۹	شاخص‌های کلان کارآمدی اجتماعی	۸	۴۹	۱۷۱
		۲۰	شاخص‌های خرد کارآمدی اجتماعی	۳	۶	
		۲۱	راهبردهای دستیابی به کارآمدی اجتماعی دولت	۴	۱۱۶	
۸	شاخص‌های کارآمدی فرهنگی دولت	۲۲	شاخص‌های کلان کارآمدی فرهنگی	۸	۱۵	۵۱
		۲۳	شاخص‌های خرد کارآمدی فرهنگی	۷	۱۲	
		۲۴	راهبردهای دستیابی به کارآمدی فرهنگی دولت	۹	۲۴	
۹	ویژگی‌های شخصی مسئولان دولتی	۲۵	ویژگی‌های اخلاقی	۱۰	۴۱	۸۲
		۲۶	توانمندی، شایستگی و قابلیت شخصی	۷	۴۱	
۱۰	ویژگی‌های مدیریتی مسئولان دولتی	۲۷	ویژگی‌های کلان مدیریتی	۱۱	۳۳	۱۱۴
		۲۸	ویژگی‌های خرد مدیریتی	۴	۲۳	
		۲۹	راهبردهای دستیابی به مدیریت کارآمد	۸	۵۸	

ردیف	مقولات اصلی	شمارش مقولات فرعی	مقولات فرعی	تعداد مفاهیم پایه	فراوانی مفاهیم	فراوانی کل مفاهیم پایه
۱۱	آثار و برکات کارآمدی دولت	۳۰	آثار و برکات داخلی کارآمدی دولت	۱۲	۳۴	۴۵
		۳۱	آثار و برکات خارجی کارآمدی دولت	۴	۱۱	
۱۲	موانع کارآمدی دولت	۳۲	موانع و عوامل درونی کارآمدی دولت	۱۵	۱۸	۲۶
		۳۳	موانع و عوامل بیرونی کارآمدی دولت	۵	۸	
جمع کل	۱۲ مقوله	۳۳ مقوله فرعی		۲۶۳ تعداد مفاهیم	۱۲۳۰ فراوانی مفاهیم	

نمودار شماره ۱: درصد فراوانی و تکرار مفاهیم پایه

همان طور که از فراوانی عددی و درصدی مفاهیم زیرمجموعه‌ی مقولات اصلی و فرعی قابل مشاهده است، مقوله‌ی "شاخص‌های کارآمدی اقتصادی دولت" و سپس "شاخص‌های کارآمدی سیاسی دولت" بیش‌ترین فراوانی را دارند که در جای خود معنادار است. یعنی می‌توان نتیجه گرفت که بهره‌وری اقتصادی و سیاسی، رابطه و تأثیر مستقیمی در کارآمدبودن دولت دارد.

در نهایت، در فرآیند دیگر تحقیق، بعد از ساختاربندی مقولات، هسته‌ی مرکزی، یعنی کارآمدی دولت به‌دست آمد که ۱۲ مقوله‌ی اصلی را شامل می‌شد که هرکدام دارای زیرمجموعه‌های متعددی از ۳۳ مقوله‌ی فرعی و ۲۶۳ مفهوم پایه بود؛ این عدد با فراوانی و تکرار به ۱۲۳۰ می‌رسد که آن را مفصل‌بندی می‌کنند. درواقع، هر یک از مقولات، ویژگی‌ها و شاخص‌هایی از هسته‌ی مرکزی را بیان می‌کنند که پس از ارتباط آن‌ها با یک‌دیگر، و نیز با هسته‌ی مرکزی می‌توان به الگویی از شاخص‌های کارآمدی دولت از دیدگاه امام خمینی و مقام معظم رهبری دست یافت.

شکل شماره ۵: شبکه مضامین کارآمدی دولت

بر اساس تحلیل داده‌های کیفی، مرحله‌ی کدگذاری محوری تکمیل شد که طبق آن، خط ارتباطی میان مقوله‌های پژوهش، شامل شرایط علی، مقوله‌ی محوری، بستر، شرایط مداخله‌گر، راهبرد و پیامدها مشخص گردید و در نهایت، الگویی از شاخص‌های کارآمدی دولت نمایان شد. به‌جهت نهایت دقت در مفهوم‌گذاری و مقوله‌بندی داده‌ها، می‌توان گفت شاخص‌های مستخرج در این مقاله، همان مؤلفه‌های مورد نظر امام خمینی و مقام معظم رهبری در این‌باره هستند. این الگو در پنج مرحله قابل تبیین و ارائه است که در ادامه توضیح می‌دهیم.

۴,۱. چستی پدیده‌ی دولت کارآمد اسلامی

فهم پدیده‌ی دولت کارآمد اسلامی، در گرو شناخت ویژگی‌ها، اهداف و ساختار است. در مقام روشن‌شدن ماهیت پدیده‌ی دولت و مقوله‌ی "چستی دولت کارآمد اسلامی" به چهار مقوله‌ی فرعی: تعریف دولت اسلامی، ساختار هندسی دولت اسلامی، ویژگی‌های

دولت اسلامی و سیاست‌های کلان دولت اسلامی می‌توان ارجاع داد و زوایای این مفهوم مبهم را روشن کرد.

۴,۲. بسترها و شرایط تحقق و شکل‌گیری دولت کارآمد اسلامی

شرایط و بسترهای زمینه‌ساز تحقق و شکل‌گیری، مقوله‌هایی (شرایطی) هستند که مقوله‌ی اصلی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به وقوع یا گسترش پدیده‌ی مورد نظر می‌انجامند. اگر دولت اسلامی کارآمد بخواهد وجود داشته باشد، ضرورت دارد تا این شرایط و بسترها برای ایجاد آن فراهم شوند. برخی از این شرایط علی و زمینه‌ای است؛ بعضی از آن‌ها، شرایط اجتماعی - سیاسی هستند و برخی دیگر، شرایط غایی. سه مقوله از ۱۲ مقوله‌ی اصلی پژوهش می‌توانند جزو شرایط و بسترهای تحقق دولت کارآمد اسلامی محسوب شوند که عبارتند از:

شرایط علی و زمینه‌ای: مقوله‌ی سرمنشاء دولت کارآمد اسلامی (مشروعیت الهی (علی) و مقبولیت مردمی (زمینه‌ای)؛

شرایط اجتماعی - سیاسی: مقوله‌ی اهمیت و ضرورت تشکیل دولت کارآمد اسلامی؛

شرایط غایی: اهداف و غایات دولت کارآمد اسلامی.

۴,۳. عوامل مؤثر یا فرآیند کارآمدی دولت اسلامی

زمانی که دولت کارآمد اسلامی در بستر زمینه‌ها و شرایط بسترساز تحقق یافت، برخی شاخص‌ها و عملکردها باید رعایت شوند تا کارآمدی دولت محقق شود و نتایج و آثار و برکات چنین دولتی نیز تحقق یابد. از میان ۱۲ مقوله‌ی اصلی پژوهش، ۶ مقوله مربوط به عوامل مؤثر بر کارآمدی دولت بود. از آنجایی که این عنوان بیش‌ترین مقولات و مفاهیم پژوهش را به خود اختصاص داده است، مهم‌ترین بخش ساخت الگوی نظریه‌ی کارآمدی دولت اسلامی محسوب می‌شود. این شش مقوله عبارتند از:

- شاخص‌های کارآمدی اقتصادی دولت؛

- شاخص‌های کارآمدی سیاسی دولت؛

- شاخص‌های کارآمدی اجتماعی دولت؛

- شاخص‌های کارآمدی فرهنگی دولت؛

- ویژگی‌های شخصی مسئولان دولتی؛

- ویژگی‌های مدیریتی مسئولان دولتی.

۴,۴. متغیرهای بازدارنده یا موانع کارآمدی دولت

وقتی دولت کارآمد اسلامی شکل گرفت، در فرآیند کنش‌های تعاملی و عملکردهای خود، با موانع بازدارنده‌ای مواجه خواهد شد که مقوله‌ی "موانع کارآمدی دولت" با دو مقوله‌ی فرعی موانع درونی و بیرونی، به این عرصه می‌پردازد و این خطر را برای کارآمدی دولت اسلامی تبیین و گوشزد می‌نمایند.

۴,۵. آثار و برکات یا نتایج و پیامدهای کارآمدی دولت اسلامی

آخرین عرصه‌ی پارادایم الگوی نظریه‌ی کارآمدی دولت را آثار و برکات و نتایج شکل می‌دهند. زمانی که دولتی کارآمد بر مبنای بسترها و شرایط، شاخص‌ها و استراتژی‌های بیان شده شکل گرفت و در فرآیند کار و اقدام استقرار یافت و موانع را از پیش رو برداشت و به سمت اهداف متعالی خود پیش رفت، آثار و برکاتی را در پی خواهد داشت. مقوله‌ی "آثار و برکات کارآمدی دولت" با دو مقوله‌ی فرعی آثار و برکات درونی و بیرونی، آن را سامان می‌دهد و تبیین می‌کند.

جدول ذیل بیان‌گر سامان‌دهی مقولات و یافته‌های پژوهش بر اساس پنج مرحله‌ی الگوی روش داده‌بنیاد است:

جدول شماره ۲: پنج مرحله الگویی کارآمدی دولت اسلامی

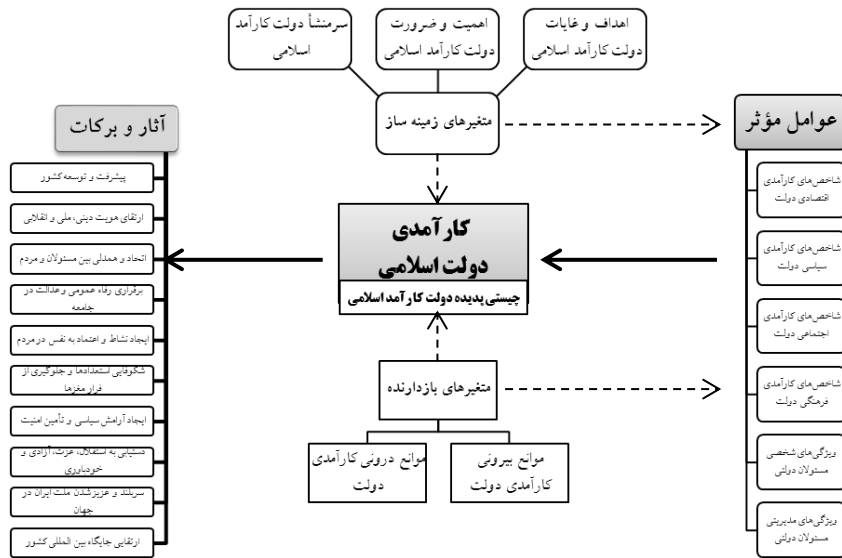
ردیف	پارادایم	مقولات اصلی	تعداد مقولات فرعی	تعداد مفاهیم پایه	فراوانی مفاهیم
۱	چیستی پدیده دولت کارآمد اسلامی	چیستی دولت کارآمد اسلامی	۴	۲۸	۶۵
۲	متغیرهای زمینه‌ساز یا بسترها و شرایط تحقق و شکل‌گیری دولت کارآمد	سرمنشأ دولت کارآمد اسلامی	۲	۲۲	۴۰
		اهمیت و ضرورت تشکیل دولت کارآمد اسلامی	۳	۱۰	۱۹
		اهداف و غایات دولت کارآمد اسلامی	۲	۱۰	۸۴
۳	عوامل مؤثر یا فرآیند	شاخص‌های کارآمدی	۴	۵۱	۳۲۰

ردیف	پارادایم	مقولات اصلی	تعداد مقولات فرعی	تعداد مفاهیم پایه	فراوانی مفاهیم
	کارآمد دولت	اقتصادی دولت			
		شاخص‌های کارآمدی سیاسی دولت	۳	۲۷	۲۱۳
		شاخص‌های کارآمدی اجتماعی دولت	۳	۱۵	۱۷۱
		شاخص‌های کارآمدی فرهنگی دولت	۳	۲۴	۵۱
		ویژگی‌های شخصی مسئولان دولتی	۲	۱۷	۸۲
		ویژگی‌های مدیریتی مسئولان دولتی	۳	۲۳	۱۱۴
		موانع کارآمدی دولت	۲	۲۰	۲۶
۴	متغیرهای بازدارنده				
۵	آثار یا نتایج و پیامدهای کارآمدی دولت	آثار و برکات کارآمدی دولت	۲	۱۶	۴۵
	جمع کل	۱۲ مقوله اصلی	۳۳ مقوله فرعی	۲۶۳ مفهوم پایه	۱۲۳۰ فراوانی مفاهیم

با توجه به مباحث بیان شده، مدل فرآیند کیفی پژوهش و الگوی کارآمدی دولت اسلامی به صورت نمودار زیر قابل تصور است:

شکل شماره ۶: الگوی شاخص‌های کارآمدی دولت اسلامی

۵. گزاره‌های حکمی یا قضایای پژوهش

بر اساس مؤلفه‌های مرحله‌ی کدگذاری محوری، قضایای زیر به‌دست می‌آید که روایت کارآمدی دولت اسلامی را مقدور می‌سازد. همان‌طور که قبلاً بیان شد، در پژوهش داده‌بنیاد منظور از الگو یا مدل، مجموعه‌ای از مقوله‌های پرورده است که به‌صورت منظم با جمله‌های بیان‌کننده‌ی ارتباط به یک‌دیگر متصل شده‌اند تا چارچوب نظری را شکل دهند. به‌عبارت‌دیگر، الگو در این‌جا، مجموعه‌ی به‌هم‌پیوسته از سازه‌ها، مفاهیم، تعاریف و گزاره‌ها است که به‌منظور تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها از طریق تشخیص روابط بین متغیرها، زاویه و دیدگاه نظام‌یافته و سامان‌یافته‌ای از روابط بین پدیده‌ها و متغیرها را ارائه می‌دهد.

۵.۱. قضیه‌ی یک

الف. دولت کارآمد اسلامی دولتی است متشکل از مجموع دستگاه‌ها و نهادهای حکومتی و مدیریتی کشور، پایبند به احکام اسلام و غمخوار ملت ایران؛ که بر پایه و شالوده‌ی نظام اسلامی بالنده، پیشرونده و پیرنشونده شکل گرفته است. دولتی که بر پایه‌ی ایمان دینی و اراده‌ی مردمی شکل می‌گیرد و سازوکار و نهادسازی‌های لازم برای ایجاد جامعه‌ی اسلامی و تحقق تمدن اسلامی را در دستور کار خود می‌دهد (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۱۸-۲۰، ۲۷-۲۸ و ۷۳؛ همان، ج ۱۹، ص. ۱۰۸؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴، ۱۳۸۷/۰۳/۰۷، ۱۳۸۴/۰۵/۱۳۸۴/۰۵/۱۳۸۴/۰۸/۰۶).

۲۸ و ۱۳۸۴/۰۸/۰۶ (۱۳۷۷/۱۱/۲۱).

ب. ساختار و هندسه‌ی دولت کارآمد اسلامی، بر مبنای کارشناسی‌های صورت گرفته و بررسی آسیب‌ها و مزایای انواع مختلف ساختاری، جمهوری اسلامی به شکل نیمه‌ریاستی و برپایه اصول اسلامی و مردم‌سالاری دینی است؛ هرچند امکان تغییر ساختار با حفظ اصول اسلامی وجود دارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴).

ج. سیاست کلان دولت کارآمد اسلامی، توجه به نیازهای مادی و معنوی و رشد آن‌ها و برقراری عدالت اجتماعی و ایجاد رفاه عمومی در چارچوب اصول اسلامی است. همه‌ی این‌ها در راستای تعهد و وظیفه‌ی اصلی دولت اسلامی، یعنی تحقق جامعه‌ی اسلامی و تمدن اسلامی است (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۹، ص. ۸۲؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴؛ ۱۳۸۴/۰۵/۲۸؛ ۱۳۸۳/۰۳/۰۶؛ ۱۳۷۶/۰۵/۱۲؛ ۱۳۷۲/۰۵/۱۲).

د. ویژگی‌های اصلی دولت کارآمد اسلامی، بسترسازی جریان اندیشه‌ی دینی و اخلاق فاضله در کشور، برقراری مردم‌سالاری دینی بر دو پایه‌ی ایمان دینی و اراده‌ی مردم، و نیز تکامل معنوی و تقسیم خیرات میان مردم است و همه‌ی این‌ها را در پرتوی تمسک به دین و تکیه به ملت و ذکر و توکل الهی کسب می‌کند و ارتقا می‌بخشد و نیز همیشه در میدان و صحنه‌ی اجتماع به صورت فعال، خدمت‌گزار، دل‌سوز، بانشاط و نفوذناپذیر حضور دارد. معیار سنجش چنین دولتی، عملکرد آن خواهد بود و از لحاظ کارکردی به ساختار وابسته است، نه افراد (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۱۸-۲۱، ۲۷-۲۸، ۷۵-۷۶؛ ج ۲، ص. ۴۷؛ ج ۱۹، ص. ۶۳ و ۱۰۸؛ خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۰۶/۳۱؛ ۱۳۸۶/۰۴/۰۹؛ ۱۳۸۵/۰۷/۱۸؛ ۱۳۸۵/۰۸/۱۹؛ ۱۳۸۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۸۲/۰۱/۲۱؛ ۱۳۸۳/۰۶/۰۴؛ ۱۳۸۰/۰۶/۰۵؛ ۱۳۷۷/۱۱/۲۱ و ۱۳۷۴/۰۶/۰۸).

۵.۲. قضیه‌ی دو

الف. الهی‌بودن مشروعیت و مردمی‌بودن مقبولیت، شرایط علی و زمینه‌ای شکل‌گیری دولت کارآمد اسلامی است. به این معنا که نظام اسلامی برپایه‌ی اسلام ناب و اراده و خواست مردمی شکل می‌گیرد و دولت مبتنی بر اصول شرعی و قانون اساسی را نظم می‌بخشد. در چنین دولتی، رای و خواست مردم با حفظ اصول اسلامی تعیین‌کننده است و مردم در تصمیم‌گیری‌های حکومت نقش اصلی را دارند. مردم صاحبان اصلی نظام اسلامی، و مسئولان خدمت‌گزاران آن‌ها هستند (خمینی، ۱۳۸۵، ص. ۴۴؛ ۱۳۷۲، ص. ۱۱۷؛ ۱۳۸۶، ج ۳، ص. ۱۰۵؛ ج ۵، ص. ۳۴؛ ج ۱۰، ص. ۵۳؛ ج ۱۱، ص. ۳۵؛ ج ۱۹، ص. ۳۵؛ خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۰۳/۱۴؛ ۱۳۸۴/۰۱/۰۱ و ۱۳۷۷/۱۱/۲۱).

ب. اجرای قانون اسلام در بطن جامعه و حکومت، رهایی از ظلم و استبداد و استعمار و

نیز تأمین امنیت، رفاه عمومی، پیشرفت و برقراری عدالت از جمله‌ی شرایط سیاسی- اجتماعی ضروری ساختن تشکیل دولت کارآمد اسلامی هستند. یعنی دولتی که بر پایه‌ی این سه ضرورت شکل بگیرد، قطعاً دولتی اسلامی است (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۲۳-۲۴، ۴۷، ۷۶ و ۱۱۹؛ ج ۱۰، صص. ۱۱۹-۱۲۱؛ ج ۱۳، صص. ۱۸۸-۱۹۰؛ ج ۱۹، صص. ۱۹۷-۲۰۸؛ ج ۲۰، ص ۱۰۹؛ آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴؛ ۱۳۸۲/۱۱/۲۴؛ ۱۳۷۶/۰۹/۰۷).

ج. هدف غایی و نهایی شکل‌گیری دولت کارآمد اسلامی، دستیابی به قرب الی‌الله، ایجاد جامعه‌ی عادلانه‌ی پیشرفته‌ی اسلامی، برقراری عدالت و رسیدگی به محرومان و مشکلات مردم، رشد استقلال، آزادی و عزت ملی؛ پیشرفت همه‌جانبه‌ی مادی و معنوی کشور و تأمین امنیت همه‌جانبه و ... است (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۲۳، ۲۷، ۲۸، ۴۷، ۶۹، ۷۶، ۹۲، ۹۳، ۱۰۳، ۱۰۴؛ ج ۲، صص. ۴۳؛ ج ۴، صص. ۱۰۳-۱۰۸؛ ج ۱۲، صص. ۲۶۶؛ ج ۲۱، صص. ۱۰۷-۱۱۰؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶؛ ۱۳۸۸/۰۱/۱؛ ۱۳۸۷/۰۲/۱۴؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۰/۰۲/۲۸؛ ۱۳۸۳/۰۶/۳۱؛ ۱۳۷۶/۰۹/۰۷؛ ۱۳۷۳/۰۳/۰۸؛ ۱۳۷۰/۱۲/۰۱).

۵.۳. قضیه‌ی سه

الف. شاخص‌های کارآمدی اقتصادی، اصلی‌ترین و مؤثرترین استراتژی‌های کنش تعاملی برای شکل‌دهی به نظریه‌ی کارآمدی دولت اسلامی هستند. با مدیریت دقیق و عالمانه منابع و ظرفیت‌های کشور، تکیه بر سیاست اقتصاد مقاومتی و بهره‌گیری از توانمندی علمی و هسته‌ای و جمعیت جوان کشور، بهبود و افزایش فضای کسب و کار و ایجاد اشتغال، توجه به رونق تولید، اولویت‌دادن به اقتصاد و اقتدار اقتصادی با توجه به شرایط کشور و در نهایت، مبارزه با عوامل مخرب بخش‌های گوناگون اقتصاد، از جمله مفسدان اقتصادی و اختلاس‌گران، می‌توان به مدیریت جهادی در خودکفایی اقتصادی دست یافت و کار و تلاش را به گفتمان حاکم بر فضای عمومی تبدیل نمود و اقتصاد را کارآمد کرد و به جایی رسید که نقش دولت در اقتصاد محدود به هدایت‌گری و نظارت باشد (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۴، صص. ۱۰۵؛ ج ۱۱، صص. ۱۸۰ و ۲۲۲؛ ج ۱۹، صص. ۲۳۹-۲۴۰؛ ج ۲۰، صص. ۴-۵؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴؛ ۱۳۹۸/۰۲/۲۴؛ ۱۳۹۸/۰۶/۰۷؛ ۱۳۹۷/۰۴/۲۴؛ ۱۳۹۷/۰۱/۰۱؛ ۱۳۹۶/۰۳/۲۲؛ ۱۳۹۶/۰۵/۱۲؛ ۱۳۹۵/۰۱/۰۱؛ ۱۳۹۴/۰۶/۰۴؛ ۱۳۹۳/۰۲/۱۰؛ ۱۳۹۲/۰۶/۰۶؛ ۱۳۹۲/۰۵/۱۲؛ ۱۳۸۹/۰۶/۱۶؛ ۱۳۸۷/۰۲/۱۴؛ ۱۳۸۶/۰۳/۱۴؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۴/۰۳/۰۳؛ ۱۳۸۲/۰۱/۰۱؛ ۱۳۸۰/۰۵/۱۱؛ ۱۳۸۰/۰۲/۲۸؛ ۱۳۷۷/۰۴/۰۷؛ ۱۳۷۴/۰۶/۰۸).

ب. شاخص‌های کارآمدی سیاسی، دومین مؤلفه‌ی تأثیرگذار بر فرآیندهای کارکردی

کارآمدی دولت اسلامی است. با اتحاد و همدلی بین ملت و مسئولان و پرهیز از حاشیه‌سازی‌ها و تشنج‌های سیاسی، دشمن‌شناسی، استکبارستیزی و مقاومت، حفظ عزت، استقلال و آزادی کشور، برقراری مردم‌سالاری دینی و تحکیم آن، حفظ اقتدار نظامی، هسته‌ای و دفاعی و رعایت عزت، حکمت، عدالت و مصلحت و هدف‌مندی در سیاست خارجی و دیپلماسی و نیز حمایت از مردم مظلوم و مبارز جهان می‌توان به سیاست کارآمد دست یافت (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۶۹، ۸۴ و ۱۳۹؛ ج ۴، صص. ۱۰۳-۱۰۸؛ ج ۱۱، صص. ۱۷۹-۱۸۰؛ ج ۱۸، صص. ۲۵۱-۲۵۲؛ ج ۱۹، صص. ۳۴-۳۶، ۴۱-۴۹، ۷۳، ۱۰۹، ۱۸۰، ۲۳۸-۲۴۰؛ ج ۲۰، صص. ۷۱-۷۵؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۴/۲۴؛ ۱۳۹۶/۰۵/۱۲؛ ۱۳۹۵/۰۳/۲۵؛ ۱۳۹۳/۰۵/۲۵؛ ۱۳۹۳/۰۴/۱۶؛ ۱۳۹۲/۱۲/۱۵؛ ۱۳۹۰/۱۱/۱۴؛ ۱۳۸۶/۰۶/۳۱؛ ۱۳۸۵/۱۱/۲۸؛ ۱۳۸۳/۰۶/۰۴؛ ۱۳۸۲/۰۹/۲۶؛ ۱۳۷۹/۰۹/۲۵؛ ۱۳۷۷/۱۱/۲۱؛ ۱۳۶۹/۰۸/۱۳).

ج. با قراردادن نهضت خدمت‌رسانی به مردم و محرومان و برقراری عدالت اجتماعی به عنوان گفتمان اصلی دولت، داشتن پشتیبانی مردمی و تکیه بر نیروی مردم و اقدام به ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت در کشور، کاهش تبعیض و شکاف و فاصله طبقاتی، حل مشکلات مردم و پاسخگویی به آنها، ایجاد امکان استفاده برابر از امکانات و فرصت‌ها و نیز امیدآفرینی و ایجاد نشاط در مردم، می‌توان در فرآیندهای کارکردی دولت به شاخص‌های کارآمدی اجتماعی دولت اسلامی دست یافت و آن را محقق نمود (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، صص. ۷۵-۷۶ و ۹۴؛ ج ۱۳، صص. ۱۸۹؛ ج ۱۵، صص. ۲۱۳؛ ج ۱۸، صص. ۲۵۱-۲۵۲؛ ج ۱۹، صص. ۳۵-۳۶ و ۱۰۹؛ ج ۲۱، صص. ۱۰۷-۱۱۰؛ خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۱/۰۱؛ ۱۳۸۷/۰۲/۱۴؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۵/۱۱/۳۰؛ ۱۳۸۴/۰۲/۱۷؛ ۱۳۸۲/۰۱/۰۱؛ ۱۳۸۲/۱۱/۲۴؛ ۱۳۸۲/۰۳/۱۴؛ ۱۳۸۱/۰۶/۰۴؛ ۱۳۸۰/۰۲/۲۸؛ ۱۳۷۴/۰۶/۰۸؛ ۱۳۷۶/۰۵/۱۲؛ ۱۳۹۶/۰۵/۱۲).

د. در استراتژی‌های کنش‌تعاملی دولت، شاخص‌های فرهنگی اهمیت و جایگاه خاصی به‌لحاظ برد عملیاتی دارند. اگر مدیریت فرهنگی بر اساس مبانی انقلابی و ارزش‌های اسلامی و نیز نشاط و ترویج امید به آینده در کشور صورت گیرد، فرهنگ اسلامی و انقلابی در کشور و نیز روحیه‌ی ایمان، ایثار و فداکاری در جامعه، حفظ و تقویت شود؛ از جوانان مؤمن و انقلابی به‌عنوان عواملان فرهنگی و نیز از رسانه‌ی ملی جهت اطلاع‌دادن و توضیح‌دادن به مردم بهره گرفته شود و با تهاجم فرهنگی و جنگ روانی دشمن مقابله صورت گیرد، کارآمدی فرهنگی دولت اسلامی حاصل خواهد شد و به‌صورت عینی در جامعه نمایان خواهد گردید (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱۹، صص. ۳۴؛ آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۶/۰۴).

۱۳۹۳/۰۷/۲۶؛ ۱۳۹۲/۰۹/۱۹؛ ۱۳۹۲/۱۲/۱۵؛ ۱۳۸۷/۱۱/۲۸؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۳/۰۲/۲۸؛
۱۳۸۲/۰۶/۰۵؛ ۱۳۸۱/۰۶/۰۴؛ ۱۳۸۰/۰۵/۱۱؛ ۱۳۸۰/۰۲/۲۸؛ ۱۳۷۳/۰۵/۱۲؛ ۱۳۷۲/۰۱/۰۱ (۱۳۹۵/۰۱/۰۱).

ه. از جمله‌ی عوامل مؤثر، ویژگی‌های شخصی و مدیریتی مسئولان است که بر عملکرد و کارکردهای کارآمدی دولت اسلامی تأثیر مستقیم دارد. مسئولانی که واجد صفات اخلاقی، توانمندی و شایستگی شخصی بوده و پارسا و پاکدامن، مؤمن و انقلابی، با تقوا و با عدالت، با نشاط، مصمم، پیگیر و با کفایت هستند، روحیه‌ی ایمان، فداکاری، تحرک، شجاعت انقلابی و مبارزه با فساد را دارند و پست و مقام را امانت خدا می‌دانند و در همه‌ی کارها با هوشیاری و بصیرت و خودباوری و اعتماد به نفس، به خدای متعال و وعده‌های او ایمان و اعتماد و اتکا دارند، می‌توانند در کارآمد بودن دولت اسلامی مؤثر باشند (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۱۱۹؛ ج ۱۸، ص ۲۵۱؛ ج ۱۹، ص ۱۰۱؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴؛ ۱۳۹۸/۰۲/۲۴؛ ۱۳۹۷/۰۴/۲۴؛ ۱۳۹۲/۰۶/۰۶؛ ۱۳۹۳/۰۲/۱۰؛ ۱۳۹۰/۱۱/۱۹؛ ۱۳۸۸/۰۱/۰۱؛ ۱۳۸۴/۱۲/۰۸؛ ۱۳۸۳/۰۱/۰۲؛ ۱۳۸۲/۰۵/۱۵؛ ۱۳۷۹/۰۹/۲۵؛ ۱۳۷۲/۰۵/۱۲؛ ۱۳۷۰/۰۳/۲۸؛ ۱۳۶۸/۰۵/۱۸).

و. ویژگی‌های مدیریتی مسئولان دولتی که تمام امور در دست آن‌ها جریان و سران دارد، بر استراتژی‌های کنش تعامل و عملکرد و کارآمدی دولت اسلامی تأثیر مستقیم دارد. مسئولان و مدیرانی که خود را خدمتگزار مردم می‌دانند و در کارها و امورات کشور با مبنای قرار دادن اصول انقلاب و قانون‌گرایی و قانون‌مداری، مدیریت جهادی و عزم ملی در برقراری عدالت و حل مشکلات مردم و کشور حضور دارند و از نیروهای انقلابی و پرانگیزه و جوان و نیز از ظرفیت کارشناسان در تصمیم‌گیری‌ها بهره می‌برند و نیز ضمن داشتن احساس مسئولیت و تعهد نسبت به پست و مقام، هم انتقادپذیرند و هم پاسخ‌گوی مردم، می‌توانند دولتی کارآمد را بسازند و هم رضای الهی و هم رضایت مردم را به دست آورند و در دستیابی به اهداف موفق باشند (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱۹، صص ۱۰۲، ۱۰۸ و ۲۱۶؛ خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۶/۰۷؛ ۱۳۹۷/۰۴/۲۴؛ ۱۳۹۲/۰۶/۰۶؛ ۱۳۹۶/۰۳/۲۲؛ ۱۳۹۴/۰۱/۰۱؛ ۱۳۸۵/۰۳/۱۴؛ ۱۳۸۴/۰۲/۱۱؛ ۱۳۸۰/۰۶/۰۵؛ ۱۳۸۱/۰۶/۰۴؛ ۱۳۷۹/۰۹/۲۵؛ ۱۳۷۴/۰۶/۰۸؛ ۱۳۷۲/۰۵/۱۲؛ ۱۳۷۰/۰۶/۰۳).

۵.۴. قضیه‌ی چهار

دولت کارآمد اسلامی در راه تحقق و نیز پیشرفت و دستیابی به اهداف، موانع و متغیرهای بازدارنده‌ای را خواهد داشت که با آگاهی از آن‌ها عبور کرده و یا آن‌ها را کنار خواهد گذاشت و به مسیر بالنده‌ی خود ادامه خواهد داد. عوامل درونی و بیرونی متعددی مانع کارآمدی دولت اسلامی هستند؛ مانند: تحریم‌های اقتصادی، توطئه‌ها و فتنه‌گری‌های

آمریکا و قدرت‌های استعماری دیگر، دشمنی اشرار داخلی، تهاجم فرهنگی و شبیخون فرهنگی، الگوگرفتن بی‌قید و شرط از نظریه‌پردازان غربی و شرقی و اسراف و مصرف‌گرایی افراطی، تفرقه و اختلاف، رواج فسق و فساد، ضعف فکری و ... (ر.ک. آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۳/۰۲/۲۸).

۵.۵. قضیه‌ی پنج

زمانی که کارآمدی دولت تحقق یافت، دارای آثار و برکات فراوان داخلی و خارجی خواهد بود که هم جامعه و مردم و دولت ایران، و هم مردم و دولت‌های منطقه و جهان از آن بهره‌مند خواهد شد؛ از جمله: پیشرفت و توسعه‌ی همه‌جانبه‌ی کشور، ارتقای هویت دینی، ملی و انقلابی، دست‌یابی به عزت، استقلال، آزادی، خودباوری و پیشرفت، سربلند و عزیز شدن ملت ایران در جهان، ارتقای وجهه و جایگاه عزت‌مندانه‌ی بین‌المللی کشور، اتحاد، همدلی و همراهی بین مسئولان و مردم، برقراری رفاه عمومی و عدالت اجتماعی در جامعه و وحدت کلمه بین فرق مختلف اسلامی، ایجاد آرامش سیاسی و ثبات امنیت و امید و نشاط و ... (خمینی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۳؛ ج ۹، ص ۸۲؛ ج ۱۰، صص ۱۱۹ و ۱۲۱؛ ج ۱۵، ص ۲۷۷؛ ج ۱۷، ص ۸۲؛ ج ۱۹، صص ۱۹۷، ۲۰۷-۲۰۸؛ خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۱۱/۲۸؛ ۱۳۸۶/۰۷/۲۱؛ ۱۳۸۵/۰۳/۲۹؛ ۱۳۸۳/۰۲/۲۸؛ ۱۳۸۲/۱۱/۲۴؛ ۱۳۸۲/۰۲/۲۹؛ ۱۳۷۶/۰۹/۰۷؛ ۱۳۷۶/۰۵/۱۲؛ ۱۳۷۵/۰۶/۰۷؛ ۱۳۷۳/۰۳/۰۸؛ ۱۳۷۲/۰۵/۱۲).

نتیجه

خردمایه‌ی شکل‌گیری کارآمدی دولت اسلامی، برپایه‌ی ساختار و نحوه‌ی تعامل و کنش دولت و مسئولان در جهت حل مشکلات نظام و مردم و دست‌یابی به اهداف است؛ اما به‌دنبال چالش‌ها و خلأهای موجود در حوزه‌های ساختار، فرآیند، شاخص‌ها و ویژگی‌های دولت و مسئولان باعث شده است که خروجی نظام اسلامی بعد از وقوع انقلاب اسلامی تبدیل به تأسیس دولت کارآمد اسلامی نشود و دولت‌هایی که روی کار آمده‌اند، به‌دلیل خلأ نظری از مدل و الگویی که مبنای عمل قرار گیرد، و به‌تبع ضعف در سیاست‌پژوهی، کم‌توجهی به عوامل مشروعیت‌بخشی و مقبولیت‌دهی به دولت، بی‌بصیرتی نسبت به شاخص‌ها و ویژگی‌های کارآمدی دولت و کم‌کاری در برداشتن موانع بازدارنده، دچار این تزلزل شده‌اند و نتوانسته‌اند کارآمدی دولت را ایجاد یا بهبود یا ارتقا ببخشند.

در این راستا، توجه به اهمیت و ضرورت شکل‌گیری دولت که اجرای قانون اسلام در بطن جامعه و حکومت است و نیز عطف به سرمنشاء آن که همان مشروعیت الهی و

مقبولیت مردمی است، و رعایت ساختار و اصول و فرآیندهای شاخص‌های کارآمدی در بعد اقتصاد، سیاست، فرهنگ و اجتماع، و نیز رعایت ویژگی‌های اخلاقی و مدیریتی و کفایتی مسئولان و برطرف کردن و یا مقابله با موانع کارآمدی دولت، سبب شکل‌گیری کارآمدی دولت اسلامی خواهد شد که آثار و برکات فراوانی خواهد داشت. مهم‌ترین اثر کارآمدی دولت، دستیابی به اهداف اسلامی و برقراری عدالت و پیشرفت همه‌جانبه‌ی کشور است.

منابع

- اخوان کاظمی، ب. (۱۳۸۶). درآمدی بر کارآمدی در نظام سیاسی اسلام. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- استراوس، ا و کریبن، ج. (۱۳۹۱). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه‌ی زمینه‌ای. (ا. افشار، مترجم). (چاپ دوم). تهران: نشر نی.
- آشنوری، د. (۱۳۷۳). دانش‌نامه سیاسی. (چاپ سوم). تهران: انتشارات مروارید.
- آقابخشی، ع. (۱۳۷۹). فرهنگ علوم سیاسی. تهران: چاپار.
- ترنر، ج. (۱۳۷۸). مفاهیم و کاربردهای جامعه‌شناسی. (م.ع. بختیاری و م. فولادی، مترجمین). قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- جعفری، م.ر. (۱۳۷۷). فرهنگ نشر نو. تهران: نشر تنویر.
- خامنه‌ای، ع. (۱۳۹۴). نرم‌افزار حدیث ولایت. تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، ع. (۹۷/۱۱/۲۲). بیانی‌های گام دوم. قابل دسترس در:
<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>
- خامنه‌ای، ع. (بیانات رهبری از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸). قابل دسترس در:
<http://farsi.khamenei.ir>
- خمینی، ر.ا. (۱۳۷۸). امام خمینی و حکومت اسلامی: مآخذشناسی اندیشه سیاسی امام خمینی. قم: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، ر.ا. (۱۳۷۲). کلمات قصار امام خمینی؛ پندها و حکمت‌ها. تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، ر.ا. (۱۳۸۵). ولایت فقیه. (چاپ سیزدهم). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خمینی، ر.ا. (۱۳۸۶). صحیفه نور. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دانایی‌فرد، ح. و امامی، م. (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی؛ تأملی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد. در اندیشه مدیریت، سال اول، شماره ۲.
- دانایی‌فرد، ح؛ الوانی، م و آذر، ع. (۱۳۸۶). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکرد جامع. تهران: صفار.
- دهخدا، ع.ا. (۱۳۷۷). لغت‌نامه‌ی دهخدا. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- عمید، ح. (۱۳۹۰). فرهنگ فارسی عمید. تهران: امیرکبیر.
- فتحعلی، م. (۱۳۸۲). مباحثی در باب کارآمدی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- فیرحی، د. (۱۳۸۰). نظام سیاسی و دولت در اسلام (۱). در: علوم سیاسی، شماره‌ی ۱۴، ص ۱۳۹ تا ۱۶۴.
- مصباح یزدی، م.ت. (۱۳۸۷). شاخصه‌ها و مؤلفه‌های هویت نظام اسلامی؛ گزارش دهمین همایش

- دفتر پژوهش‌های فرهنگی. قم: انتشارات وثوق.
- معین، م. (۱۳۸۶). فرهنگ معین. (چاپ سوم). تهران: زرین.
- نرم افزار به‌سوی نور. تهیه شده در مرکز اطلاع‌رسانی غدیر، نسخه شماره ۵.
- وینست، ا. (۱۳۷۱). نظریه‌های دولت. (ح. بشیریه، مترجم). تهران: نشر نی.
- هایک، ف.ف. (۱۳۹۰). راه بردگی. (ف. تفضلی و ح. پاداش، مترجمین). تهران: نگاه معاصر.
- Creswell, J.W. (2012). *Educational research Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. (4th ed.). Boston: MA Pearson.
- Doran, G. T. (1981). There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives. *Management Review (AMA FORUM)*, 70 (11), P. 35-36.
- Drucker, P. (1963). Managing for business effectiveness. *Harvard Business Review*, 41(3), P 53-60.
- Glaser, B. G., & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Habermas, J. (1964). *The Public Sphere: An Encyclopedia Article*. Trans Sara Lennox & Frank Lennox. *New German Critique*, p. 48-55.
- Habermas, J. (2005). *Democracy and the Public Sphere*. London: Pluto Press.
- Hayek, F.A. (1944). *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lee, J. A. (2001). *Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Nebreska. In Proquest UMI Database.
- Locke, E. A. (1968). *Toward a theory of task motivation and incentives*. *Organ, Behav, Hum, Perform*, No. 3, P89-157.
- Martin, P.Y. & Turner, B. A. (1986). Grounded Theory and Organizational Research. *Journal of Applied Behavioral Science*, 22 (2), P 141-157.
- Oxford Elementary Learner's Dictionary, 2000.
- Pritchard, R.D. (1995). *Productivity Measurement and Improvement: Organizational Case Studies*. London: Praeger.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 2nd Ed. SAGE Publications, Inc.
- Wilson, W. (1887). The Study of Administration. *Political Science Quarterly*, Vol. 2, No. 2, P 197-222.

سال بیست و دوم / شماره هشتاد و هفتم / پاییز ۱۳۹۸

References

- Akhavan Kazemi, B. (1386 SH). Earnings Efficiency in the Islamic political system. Tehran: Institute for Islamic Culture and Thought.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1990). Fundamentals of Qualitative Research: Techniques and Processes of Generating a Theory. (A. Afshar, Trans.) (Second Edition). Tehran: Ney Publishing.
- Ashori, D. (1373 SH). Political Encyclopedia. (Third edition). Tehran: Pearl Publications.
- Aghabashshi, A.S. (1379 SH). Culture of Political Science. Tehran: Print.
- Turner, J. (1378 SH). Sociology concepts and applications. (M. Bakhtiari and M. Fooladi, Trans.s). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute.
- Jafari, M.R. (1377 SH). New publishing culture. Tehran: Tanvir Publication.
- Khamenei, A. (1394 SH). Provincial Hadith Software. Tehran: Cultural Revolution Institute of Islamic Revolution.
- Khamenei, A. (22/11/97). The second step statement. Available at: <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>
- Khamenei, A. (Leadership Statements from 2015 to 1986). Available at: <http://farsi.khamenei.ir>
- Khomeini, R.A. (1372 SH). Imam Khomeini's sayings; tips and wisdom. Tehran: Institute for Organizing and Publishing Imam Khomeini's Works.
- Khomeini, R.A. (1385 SH). Faqih. (Thirteenth Edition). Tehran: Institute of Organizing and Publishing Imam Khomeini's Works.
- Khomeini, R.A. (1386 SH). Light Scene. Tehran: Institute of Organizing and Publishing Imam Khomeini's Works.
- Danayy-Frd, C. And Emami, M. (1386 SH). Qualitative Research Strategies Reflect on Data Theory Theory. In Management Thought, Year One, No. 2.
- Danaeifard, H.; Alwani, M and Azar, AS. (1386 SH). Qualitative Research Methodology in Management: A Comprehensive Approach. Tehran: Saffar.
- Dekhoda, A.U. (1377 SH). Dictionary of Dekhoda. Tehran: Tehran University Press & Publishing Institute.
- Amid, H. (1390 SH). Amazing Persian culture. Tehran: Amir Kabir.
- Fathali, M. (1382 SH). Efficiency discussions. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute.
- Firehi, D. (1380 SH). Political system and government in Islam (1). In: Political Science, No. 14, pp. 139 to 164.
- Mesbah Yazdi, M.T. (1387 SH). The Characteristics and Components of Islamic System Identity; Report of the Tenth Conference of the Office of Cultural Research. Qom: Vosough Publishing.

- Moin, M. (1386 SH). Moein dictionary. (Third edition). Tehran: Zarrin.
- Software to light. Prepared at Ghadir Information Center, Version 5.
- Winston, A. (1371 SH). Theories of government. (H. Bashiriyeh, Trans.). Tehran: Ney Publishing.
- Hayek, F.F. (1390 SH). The Way of Slavery. (F. Tafazeli and H. Bonas, Trans.s). Tehran: Contemporary Look.

